

Eesti Kohtunike Ühing

Pr Maris Lauri
justiitsminister
Justiitsministeerium
info@just.ee

Teie 26.07.2021 nr 8-1/4797

Meie 10.09.2021

Eesti Kohtunike Ühingu arvamus halduskohtumenetluse seadustiku ja teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu (kohtumenetluse avalikkus) kohta

Justiitsministeerium on saatnud Eesti Kohtunike Ühingule (EKOÜ) arvamuse andmiseks kohtumenetluse avalikkuse seaduse eelnõu. EKOÜ tänab ministeeriumit võimaluse eest eelnõu kohta arvamust avaldada.

Muudatuse vajalikkus

Jõustumata kohtulahendite avalikustamise lahenduse osas on EKOÜ liikmed erinevatel seisukohtadel küsimuses, kas see aitaks saavutada kohtumenetluse avalikkuse suurendamise eesmärki, tagades samal ajal juurdepääsupiiranguga andmete ning füüsilisest isikust menetlusosalise eriliiki isikuandmete ja eraelu puutumatus kaitse. Liikmed näevad kõnealuse muudatuse puhul eeskätt järgmisi probleeme ja ohte.

Eelnõu seletuskirjas sisalduvad viited Eesti Vabariigi põhiseaduse (PS) § 24 lõikele 4 ei ole piisavad senise regulatsiooni muutmiseks, sest põhiseadusest ei tulene vajadust avalikustada koheselt kõiki kohtulahendeid. PS § 24 lõikega 4 kooskõlas olevalks saab pidada olemasolevat regulatsiooni, mis näeb ette jõustunud lahendite avalikustamise.

Piisavaks põhjenduseks ei saa lugeda eelnõu seletuskirjas toodud vajadust muuta õigusdiskussiooni rikkamaks ning tagada süütuse presumptsiooni. Süütuse presumptsiooni tagamine on argumendina asjakohane vaid kriminaalasjade puhul ega ole kohane haldus- ja tsiviilasjade puhul. Lisaks kaitseb kehtiv regulatsioon, mis näeb ette vaid jõustunud lahendite avalikustamise, nimelt süütuse presumptsiooni. Kuidas toob jõustumata lahendite avalikustamine lisaks eelmärgitule kaasa kohtulahendite kvaliteedi tõusu ja menetlusosaliste rahulolu suurenemise, eelnõu seletuskirjast ei nähtu.

Eelnõu seletuskirjas ei ole välja toodud ühtegi kaalukat ja kaitsmist väärivat huvi, mille esinemise tõttu on senise regulatsiooni muutmine vajalik. Avalikkuse huve ei saa samastada mõne valdkonna ettevõtjate soovidega, sealhulgas meediaettevõtete või andmetöötlusettevõtete äriliste huvidega.

Lisaks juhib EKOÜ tähelepanu sellele, et tsiviilõiguslikud vaidlused on valdavas enamuses eraisikute omavahelised eraõiguslikud vaidlused, milliste lahendamisel kas puudub avalik huvi üldse või on see äärmiselt vähene. Sellistes vaidluste puhul ei saa soov teha jõustumata kohtulahendid avalikuks üles kaaluda eraisikute õigusi nende eraelu puutumatusse.

Isikute õigust eraelu puutumatusse ja isikuandmete kaitsele ei pruugi piisavalt tagada isikuandmete eemaldamine lahenditest, sest isikud võivad olla äratuntavad lahendis

kajastatud asjaolude või viidatud tõendite kaudu¹. Eeltoodut arvestades tuleks anda pooltele võimalus taotleda kohtulahendist ka selliste andmete eemaldamist, mis võimaldavad kaudselt isikut tuvastada. Olukorras, kus aga kohus peab asuma enne lahendi avalikustamist sellest eemaldama muid andmeid lisaks isikuandmetele, toimub kahtlusteta kohtute töökoormuse suurenemine.

Eksisteerib arvestatav oht, et kavandatava regulatsiooni jõustamine toob kaasa märkimisväärse menetluse kinniseks kuulutamise taotluste arvu kasvu. Selliste taotluste senisest suurem arv toob taas vaieldamatult kaasa kohtute töökoormuse suurenemise. Lisaks tuleks sellisel juhul ette näha võimalus kohtumääruse vaidlustamiseks, sest menetluse kinniseks kuulutamata jätmisel võivad pooltele olla senisest raskemad tagajärjed. Arvestada tuleb asjaoluga, et selliseid taotlusi võivad pooled esitada kogu menetluse kestel.

Eraisikute omavaheliste vaidluste kajastamine enne kohtulahendite jõustumist võib kahjustada kohtute võimet pooli lepitada ja kompromisse saavutada. Eelnõu ei arvesta piisavalt kohtute kohustusega suunata menetlusosalisi tsiviilvaidluste lahendamisel kompromissi sõlmimisele. Eelnõu seletuskirjas on õigesti viidatud, et kui pooled sõlmivad kompromissi pärast kohtulahendi tegemist ja enne selle jõustumist, jääb varasem kohtulahend avalikuks. Selline olukord ei motiveeri pooli kompromissi sõlmima. Sageli on kompromissi sõlmimise oluliseks eelduseks asjaolu, et pooltevaheline vaidlus ega selle asjaolud ei jõuaks avalikkuse ette.

Eelnõus kavandatud regulatsioon võib kaasa tuua ka olukorra, kus kohtuotsus on avalikkusele kättesaadav enne kui menetlusosalistele endile. Pahatahtlikud menetlusosalised võivad pärast lahendi avaliku sisuga tutvumist teha kõik endast sõltuva, et takistada lahendi neile kättetoimetamist, mis omakorda takistab lahendi jõustumist ja täitmist.

EKoÜ leiab ühtlasi, et mistahes kohtumenetlus ei peaks isikut alatiselt avalikkuses saatma. Suurema läbipaistvuse ja parema õigusliku diskussiooni asemel võib see inimesi tulevikus hakata kohtusse pöördumisel heidutama, sest neil tuleb arvestada võimalusega, kus nende andmed saavad avalikuks enne lõpliku lahendi jõustumist ja jäävadki avalikeks.

Kokkuvõttes tuleb tõdeda, et kavandatud regulatsiooni vajalikkus vajab edasist tõsist kaalumist.

Mõju kohtute töökoormusele

EKoÜ ei pea võimalikuks nõustuda eelnõu seletuskirjas tooduga, mille kohaselt kohtute töökoormus kavandatud regulatsiooni tulemusena väheneb. Selline järeldus ei ole kooskõlas eelnõu sisuga, ei arvesta võimalike tagajärgedega ega sellega, kuidas praktiliselt võib toimuda kavandatu elluviimine.

Eelnõu kohaselt avalikustatakse koheselt kõik lahendid ning lahendi jõustumisel või tühistamisel muutub vastav märge infosüsteemides koheselt. Samuti on leitud, et kuna kantselei ei pea enam jälgima lahendi jõustumist, väheneb seeläbi kohtute töökorraldus. Eelviidatud seisukohad jätavad arvestamata, et mistahes lahendi kohtute infosüsteemi või mistahes muusse süsteemi kandmine eeldab vähemalt ühe füüsilise isiku olemasolu, kes vastavad kanded ja toimingud andmebaasides teeb. Eelnõu kohaselt hakkab vajalikke toiminguid lahendite avalikustamisel ning nendest isiku- ja muude andmete eemaldamisel tegema menetlusgrupp. Seega ei toimu kohtute töökoormuse vähenemine, vaid senised kantselei ülesanded on koos täiendavate ülesannetega üle antud kohtunikule ja tema menetlusgrupile.

Eelnõu seletuskirjas ei arvestada, et mitmed lahendid võidakse tühistada juba maakohtus endas (näiteks määrused määruskaebuste alusel, tagaseljaotsused). Lisaks sõltub

¹ Näitena võib teha viite Riigikohtu lahendile asjas 1-16-10503, kus vaatamata isikuandmete eemaldamisele on lahendist nähtuvate andmete ja varasemate meediakajastuste alusel avalikkustele kahtlusteta teada, kes on süüdistatav.

lahendi jõustumine sellest, kas menetlusosaline kasutab edasikaebeõigust ning kas ta kasutab seda tähtaegselt ja nõuetekohaselt. Hilinenud või nõuetele mittevastava apellatsioonkaebuse esitamine toob kaasa esimese astme lahendi jõustumise. Teisalt näevad menetlusseadustikud ette võimaluse taotleda edasikaebetähtaja ennistamist. Kõrgemalseisev kohus võib alama astme kohtu lahendi tühistada osaliselt ning lahendid võivad järelikult jõustuda osaliselt. Kõik eelkirjeldatud olukorrad ei võimalda andmebaasides automaatset märgete muutmist, sest lahendi staatuse muutmine on otseselt seotud erinevate menetlustoimingutega ja tehtavate lahendite sisuga. Järelikult ei ole lahendi staatuse jälgimata jätmine võimalik, vaid muudatused infosüsteemides eeldavad füüsiliste isikute poolt vajalike märgete tegemist ja muutmist.

Kui seni sai lahend muutuda avalikuks vaid ühel korral ehk selle jõustumisel, tuleb kavandatava regulatsiooni puhul pidevalt jälgida lahendi staatust ja kontrollida, et avalikustatud lahendi juures oleks kohane märged. Täiendavate toimingute tegemine toob kaasa kohtute töökoormuse suurenemise. Ühtlasi ei ole võimalik eelnõust mõista, kes vastutab juhul, kui märged lahendi staatuse kohta avaldub andmebaasides ebaõigesti.

EKoÜ ei pea võimalikuks nõustuda regulatsiooniga, mis suurendab kohtute töökoormust uute tööülesannetega toimetulekuks vajalikku lisarahastust ette nägemata.

Istungite avalik ülekandmine

Eelnõu näeb muuhulgas ette võimaluse viia õigusemõistmise huvides istung läbi veebis. EKoÜ rõhutab, et sellisel viisil istungite läbiviimine eeldab tehnilisi lahendusi, mis võimaldaksid kohtul veebikeskkonnas toimuvat kontrollida ning kus oleks tehniliselt välistatud kohtu töötajate või menetlusosaliste filmimine või muul moel salvestamine. Käesoleval juhul vastavad tehnilised lahendused puuduvad. Kohus ei saa pelgalt õigusemõistmise huvidest lähtuvalt lubada istungi ülekandmist veebis, kui ei ole tagatud menetlusosaliste või kohtu töötajate isikuandmete kaitse.

Eelnõus ega selle seletuskirjas ei ole isegi näidete baasil täpsustatud, millal võiksid esineda või millised on need õigusemõistmise huvid, milliste puhul on vajalik istungi läbiviimine veebikeskkonnas. EKoÜ peab taas vajalikuks rõhutada, et avalikkuse huvid ja õigusemõistmise huvid ei ole samastatavad erinevate huvigruppide äriliste soovidega ega kellegi uudishimuga. Tsiviilõiguslikes vaidlustes ja paljudes haldusvaidlustes ei esine ega saa esineda olukorda, kus selline avalikkuse huvi võiks tekkida.

Kui kavandatav regulatsioon annab menetlusosalistele võimaluse taotleda istungi läbiviimist veebis, võivad vastavasisulised taotlused olla esitatud mitte õigusemõistmise huvides, vaid hoopis vastaspoole ja kohtu survestamise eesmärgil. Selliste taotluste esitamine ja menetlemine suurendab kohtute töökoormust.

Austusega

(allkirjastatud digitaalselt)

Indrek Parrest
Eesti Kohtunike Ühingu esimees